

İkinci Baskı Tarihi : 27. 7. 1967

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949
AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ
SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

No. 53

ARALIK 1953

YIL : 5 — CİLT : 3

Yine "İklığ., Hakkında

Yazan : Mahmut R. GAZİMİHAL

Geçen yazımızın başlığını "İklık" koymuştum; bugün "İklığ" yazıyorum. Çünkü kelimenin matluba uygun aslı imlâsı budur. "İklı" yâni "ik"li olan demektir. Şu halde ik kelimenin mânası nedir? — İk, ok'un lehçelerden birindeki söylenişidir. Ok kelimesine ak diyen yerler bile varmış (Kırgız sözlüğüne bakınız): Altaycada "ak tartmak" kemaç çalmak demektir. Kâşgarlı Mahmud'un divânında gerçi bir "okluk" kelimesi varsa da okların konulduğu kılıfın adı olup, bahsi geçen sazla herhangi bir ilgisi yoktur. Kâşgarlı "oklığ" dan bahis açsaydı konumuzu ancak aydınlatabilirdi.

Avrupanın "iklğ" hakkındaki bilgisi ilk merhalede bir iki şeyyah ve lûgatçenin mühem notlarına münhasır kaldı. Müzikoloğlar o notlardan pek geç haberdar oldular. Mukayeseli bir incelemeye tâbi tutulmaları geciktiği gibi, kelimenin aslında "yaylı saz" mânasına geldiğini de en son merhalede ancak anlayabildiler: XVII. Asırdan Mininski'nin lûgatçe notları el yazması halindeydi; İgligh adının karşısında "lyra, fides" lâtinelerini koymuştu. Geçen asır başlarında Fransız bilgini Villoteau türkçede çalparaya iklğ denildiğini tesadüfen öğrenerek bu bilgiyi Mısır sazları ara-

sında hatırlatmıştı (1825). Almanyalı muzikolog C. Cachs bu son bilgiye dayanarak çalpa radan Egligh imlâsıyla bahsetti (1913). Yaylı saz olarak iklğdan İgi imlâsile (yâni bozuk bir yazılışla) eski bir Türkistan seyahatnamesinde bahis geçmiştir; iki kırıklı bir saz olduğu yazılmıştır: Buna bakılarak kelimenin aslı "İkili" (yâni iki kırıklı) olabileceği sanılsın. İgil ve İkele' den maksadın doğrudan doğruya "İklğ" olduğu muhakkaktır. Fransız bilgini Albert Soubies yarım asır evvel o âlet hakkında şöyle demişti: "İkele, yayla çalınan bir âlettir: Siberya ve Moğolistanın münteha hudutlarında kullanılıyor." (1). Bu bilgi Lavignac musiki ansiklopedisinin iki ayrı monografyasına aynen geçti (2). Ansiklopedideki "Türk musikisi" monografisini yazan Rauf Yekta merhum Ahmetoğlu Şükrullah'ın XIV. asır Türkiye iklğına ait tarifini Avrupalılara kısaca haber vermişti. (Paris 1922, c. II, s. 3012); kelimenin imlâsını "iklğ" okunabilecek surette iktibas ve arzetmişti. — Hemen ilâve edeyim ki, Batı alfabe ve matbaalarında noktasız "i" harfi bulunmadığı için, bahsi geçen kelimelerde onlar daima "i" (3) veya "e" başlangıcını kullanmışlardır.

Yirmi yıl önce yurdumuzda çıkan bir yazıda

Naldöken Tahtacıları :

Naldökende Alevî Adetleri

VE İZMİR HAVALİSİ ALEVİ KÖYLERİ

Yazan : Rıza YETİŞEN

Folklor'un konusu asrımızda o kadar dal budak salmıştır ki, arayıcının faaliyeti birkaç bahis üzerinde derinleşebilirse ilim bundan ancak bir fayda görebilir. Bu düşünceyledir ki, Aleviliğin bir tek bölümünü âdet ve mekân şartları içinde incelemeyi faydalı buldum; müşahedelerime ve yaşlıların hâtıralarına dayanarak en mevsuk yoldan yürümeyi tercih ettim.

Tarihe karışmış durumdaki eski Anadolu tarikatları hakkında şimdiye kadar birçok yayınlar yapılmıştır. Fakat üzerinde en az durulan tarikat **Tahtacılar bölümü** olmuştur. Bu itibarla mütevazı yazmamız kültür tarihimizin herhalde geniş bir boşluğunu doldurmuş sayılabilecektir.

Tahtacıların milli gelenek ve göreneklerini asırlar boyunca büyük bir kıskançlıkla ve tür-

lü baskılara rağmen zamanımıza kadar koruyabilmiş olmaları dikkate şayandır. Yalnız ve yalnız Türkçe okuyup yazmışlar, **Hayırlı** (dua) ve nefeslerini Türkçe söylemişler, daima saf bir Türk lehçesile konuşmuşlardır.

Cumhuriyet çağındaki "Tarikatların ilgası" kararıına ve daha birçok inkılâplara kolaylıkla uymuşlardır. Zira kadınlı erkekli iş hayatları, kaç göç olmayışı, açık giyimleri (tesettürsüz) inkılâbın icaplarına zaten uygundu. Sonra da, her toplulukta aynı eşitlikle tatbik edilen sosyal hak ve şartlara kavuşmuş oluyorlardı. Asırlardanberi ikiliğe yer veren rejimden geçtikleri bundan böyle yok olmuş, sürüp gelen karşılıklı hakaretlerin (Sünnî - Alevî kavgaları) yürek üzgüntüsünden kurtulup aydınlığa çıkmış bulunuyorlardı. Şayanı dikkattir ki, asırlar bo-

yunca fevkalâde bir kıskançlıkla sakladıkları âdet ve an'anelerini büyük bir uysalıkla bir hamlede bırakmışlar, yepyeni bir çağa girmişlerdir.

Eski zamanın menfi propagandaları yüzünden Alevî tarikatlarından her söz açılıştan avamın aklına gelen kötü zan "mum söndü" oluyordu. İlk bakışta doğru gibi görünen bu koğulamalar, bilhassa Tahtacı aşireti için tamamen yersizdir. O düşünceleri doğuran sebep, belki âyinlerin gizli yapılmasıydı, Halbuki törenleri son derecede nezih ve millî göreneklere uygun özellikteydi. Eski yüzyıllarda tamamile açık yapıldığı muhakkak bulunan âyinlerin, sonraları (ve bilhassa Yavuz Sultan Selim zamanından itibaren) defaatle takibata uğramalarından ötürü gizli yapılmaya başladığı kuvvetle söylenebilir.

Âyin şenliklerinde küçükler için henüz yakışık almıyan açık saçık şakalar ve temsili gösteriler yapıldığından, çocuklar, evlenmemiş gençler ve hattâ yeni evliler kat'iyen törenlere alınmazlardı ki, bu kadarı bile terbiye ve nezahate karşı ne kadar hassas davranılmış olduğunu göstermeye yeter.

Tarih bakımından da, Oğuz asıllı Türklerin Hz. Ali'ye karşı bağlılık göstermelerinin başlıca ruhî sebebi, O'nun mertlik, dürüstlük ve yiğitliğini kendi ezeli hasletlerine uygun bulmuş olmalarıydı. Ali'nin DÜLDÜLÜ ile ZÜLFİKÂRI bile Türkün asırlık dostları olan atı ile kılıcını fevkalâde bir surette mânalandırıyor, âdeta bağlılığın bellibaşlı timsalleri oluyorlardı. Gayet aydınlık olarak görüyoruz ki, realist olan Türk, asırlar boyunca zayıf düşene yardım etmekten daima haz duymuştur. Ezcümle, Aleviliği ilk benimsediği asırlarda, sırf yiğit Ali'nin mağdur düşmesi yüzünden maneviyetine bağlanmış, zamanımızda o tarihten ayrılırken de cemiyetimiz içindeki millî bütünlüğe zarar getirdiğini sezerek aynı realist düşünce ile birliği sağlamakta samimiyetle isticâl göstermiştir.

Artık yaşamıyan eski tarikat zihniyetini ve geleneklerini yerli yerinde araştırmanın zamanı geçmektedir bile. İşte bu düşünce iledir ki son bilgi kırıntılarının zamanla yok olabileceğini ve daha fazla beklemenin zararlarını dikkate aldık.

Muhtelif yurt bölgelerindeki ve bilhassa Ege'den Çukurova'ya kadarki Tahtacı aşireti-

nin gelenekleri gerçi kâmilen konumuza dahil sayılırsa da, bu yazılarımızda sadece İzmir bölgesinde yerleşik YANYATIR OĞULLARI'nın köylerini inceledik. Her konuyu objektif bir görüşle ve bütün teferruat ile yazmaya çalıştık. Üzerinde durulan Naldöken köyünden başka Tahtacı köyleri varsa da bu köy her bakımdan dikkate şayandır.

★

TAHTACI KÖYLERİ

İzmir ve civarında Tahtacı veya Kızılbaş diye tanınan başlıca köyler şunlardır: Narlıdere, Naldöken, Uladı, Alurca, Cumaovası (Karakuyu mahallesi), Uzundere, Bademler, Kızılağaç, Tepeköy (Kızılcı), Çamköy, Kemal paşa'da bir mahalle (Savanda), Kilizman köyleri.

Biz, etüdümüzü ilk üç köy üzerinde yaptık. Bu köyler Yanyatır Oğullarının bulunduğu yerlerdir. Narlıdere köyünün bir bölümünde oturan Bayatlar aşireti, geleneklerinde önemli ayrılıklar gösterdiği ve Yanyatır Oğullarına (ki aynı köyde oturmalarına rağmen) bağlı bulunmadıkları için, konumuzun dışında kalıyor. Keza, Savandada oturan Üsküdarlılar da Yanyatır Oğullarına bağlı buldukları halde, Trakya'dan gelme ayrı bir kolun farklı geleneklerini yürüttükleri için konumuza girmemişlerdir. Kadromuza dahil köyler bir bütün teşkil edebilecek derecede müşterek görünekli topluluklardır. Bu köyler grupunu, diğer bütün Alevî Tahtacıların en öz lüsü sayabiliriz; çünkü Mürşitler (Yanyatır Oğulları) bu kendi köylerinde yaşarlar ve kendi adamlarını en öz lü geleneklere bağlı tutabilmişlerdir. Diğer Tahtacı köylerine gelince: Onlar gerçi dinî ve gayri dinî göreneklerinde Yanyatır Oğullarına bağlı iseler de, kendi eski ve farklı göreneklerini de muhafaza etmişlerdir. Yâni: İrsattan edindikleri inançlar ile kendi eski akidelerinin biraz bozularak kaynaşması neticesinde her köye göre çeşitli âdetler meydana gelmiştir. Hattâ, üzerinde durduğumuz, birbirine yakın ve aynı aileye ait köyler arasında bile ufak tefek farklar belirmiştir. Biz en dikkate değer bulduğumuz Naldöken köyü üzerinde durup, diğerleriyle olan farklarını icap ettikçe belirteceğiz. Bu gibi farklar, esasen, bazı göreneklerin bazı köylerde unutulmuş veya ay-

---

nen muhafaza edilmiş olmasının neticesidir. Hiç bir farklılığını izah etmeden geçtiğimiz âdetlerin diğer köylerde de aynı olduğu anlaşılmalıdır.

Yazımızı şu esaslara göre bölümlemiş bulunuyoruz :

1 — Coğrafi ve tarihi durum, 2 — Sosyal durum, 3 — Günlük hayat, 4 — Doğumdan - ölüme kadar insan ömrünün türlü safhalarına ait olan özellikler, 5 — Dini görenekler, 6 — Türli sohbetler.